

Türkiye’de Amasya ilindeki çiftçilerin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanma düzeyleri ve bilgi kaynakları

Level of utilization of agricultural extension and advisory services and information sources of farmers in Amasya province, Turkey

Eren ŞENYÜZ¹, Nermin BAHŞİ¹

¹Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Organik Tarım İşletmeciliği Bölümü, Kadirli, Osmaniye, Türkiye.

ARTICLE INFO	ÖZET
Article history: Recieved / Geliş: 28.04.2023 Accepted / Kabul: 30.05.2023 Anahtar Kelimeler: Tarımsal yayım Danışmanlık Bilgi kaynakları Amasya Keywords: Agricultural extension Consulting Information resources Amasya ✉Corresponding author/Sorumlu yazar: Nermin BAHŞİ nerminbahsi@osmaniye.edu.tr Makale Uluslararası Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 Lisansı kapsamında yayınlanmaktadır. Bu, orijinal makaleye uygun şekilde atıf yapılması şartıyla, eserin herhangi bir ortam veya formatta kopyalanmasını ve dağıtılmasını sağlar. Ancak, eserler ticari amaçlar için kullanılamaz. © Copyright 2022 by Mustafa Kemal University. Available on-line at https://dergipark.org.tr/pub/mkutbd This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License.	Bu çalışmada, Amasya ilindeki çiftçilerin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanma ve memnuniyet düzeylerinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Basit Tesadüfi Örneklemme Yöntemine göre belirlenen 395 kişi ile yüz yüze görüşülerek veri toplanmıştır. Amasya’daki çiftçilerin %6.3’ü danışmanlık hizmetlerinden yararlanırken, %93.7’si ise yararlanmadığını belirtmektedir. Çiftçilerin %47.8’i tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerini yetersiz bulurken, %51.4’ü tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti için verilen desteklemeleri yetersiz bulmaktadır. Çiftçilerin çoğunluğu pek çok konuda her zaman danışmanlığa ihtiyaçları olduğunu ifade etmelerine rağmen, sadece %11.1’i özel bir tarım danışmanı ile çalışmaktadır. Tarımsal faaliyetleri gerçekleştirirken karşılaşılan en önemli sorunlar pazarlama (%43.4), tarımsal alet yetersizliği (%18.5) şeklinde sıralanmaktadır. Bütün ülkeler için stratejik öneme sahip olan tarımsal üretimin sürekliliğinin sağlanması açısından çiftçilerin sorunlarının çözümü ve tarımsal üretimin verimliliğinin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler konusunda Tarım ve Orman Bakanlığı’nın gerekli önlemleri alması ve uygun politika ve teşvik araçları geliştirmesi gerekmektedir. ABSTRACT In this study, it was aimed to investigate the benefit and satisfaction levels of farmers for agricultural extension and consultancy services in the province of Amasya, Türkiye. In this context, data were collected through face-to-face interviews with 395 people determined according to the Simple Random Sampling Method. While 6.3% of the farmers in Amasya benefit from consultancy services, 93.7% state that they do not. While 47.8% of the farmers find agricultural extension and consultancy services insufficient, 51.4% find the financial support provided for agricultural extension and consultancy services insufficient. Although the majority of farmers state that they always need consultancy on many issues, only 11.1% work with a private agricultural consultant. The most important problems encountered while carrying out agricultural activities are listed as marketing problem (43.4%), shortage of agricultural tools (18.5%). In order to ensure the continuity of agricultural production, which is of strategic importance for all countries, the Ministry of Agriculture and Forestry should take the necessary measures and develop appropriate policy and incentive tools for the solution of the problems of the farmers and the regulations for the improvement of agricultural production and productivity.
Cite/Atıf	Şenyüz, E., & Bahşi, N. (2023). Türkiye’de Amasya ilindeki çiftçilerin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanma düzeyleri ve bilgi kaynakları. <i>Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi</i> , 28 (2), 477-488. https://doi.org/10.37908/mkutbd.1289528

GİRİŞ

Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü halen önemini korumaya devam etmektedir ve ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır. Tarım sektöründe gelişme sağlanabilmesi ve çiftçilerin becerilerini geliştirebilmesi için çiftçilerin bilgiye erişimi gerekmektedir. Çiftçilerin daha yüksek verim elde etmesine yönelik bilgi ve becerilerini geliştirmek (Baloch & Thapa, 2018), araştırmaya dayalı bilgiyi çiftçilere ulaştırmak için tarımsal yayım hizmetleri tasarlanmıştır (Buehren ve ark., 2019). Tarımsal yayım bir çiftçi eğitimi olup çiftçilerde davranış değişikliği yaratmayı ve yeni teknolojileri yaygınlaştırmayı hedeflemektedir (Demirbük & Kızılaslan, 2017). Toplumun her kesiminde, her konuda başarı sağlamanın tek koşulu eğitimidir ve kırsal alanda da gelişme sağlanabilmesi için öncelikle eğitim faaliyetlerine önem verilmesi gerekmektedir (Kızılaslan & Yamanoğlu, 2010). Tarımsal yayım, tarımsal kalkınma ve çiftlik hane halklarının refahının artırılmasında (Akter ve ark., 2020) ve üretim faktörü olarak insan kaynağının gelişim sürecini organize ederek, yeni teknolojilerin etkin kullanımında çok önemli bir rol oynamaktadır (Özçatalbaş, 2009; Çakır ve ark., 2016, Şimşek & Armağan, 2020). Tarımsal yayım yalnızca tarımsal üreticilerin ürettikleri ürün miktarında artış veya refah düzeyinde artış sağlayan bir sistem değil, aynı zamanda üreticilere ve kırsal alanda yaşamını sürdüren tüm insanlara karşılaşılan sorunlara çözüm alternatifleri üretebilmeleri, birbirleri arasında bilgi paylaşımında bulunabilmeleri ve etkileşim içerisinde olabilmelerini sağlayan bir sistemdir (Şimşek & Armağan, 2020). Günümüzde tarımsal yayım ve danışmanlık, yalnızca tarım değil kırsal alanlardaki tüm faaliyetlere ilişkin “bilgi” ve “tavsiyeleri” sunan ve alan kurum/kuruluş/işletmeler ve kişiler arasında - çözüm odaklı ve gönüllü- iki yönlü bir iletişim şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Danışmanlık hizmetlerinin temel fonksiyonunun ise, insanlara bilimsel yollarla kendi problemlerini çözmeye yardımcı olmak olduğu kabul edilmektedir (Gülkök, 2015).

Bugünkü anlamda ilk yayım faaliyetleri 1800’lü yılların ortalarında Kuzey Amerika ve Avrupa’da başlamış, diğer ülkelerde ise özellikle 1950’lerden sonra yayılmaya başlamıştır (Özçatalbaş ve ark., 2010a; Özçatalbaş ve ark., 2010b). Devam eden süreçte, tarımsal yayım faaliyetlerinin sorumluluğu Tarım Bakanlıklarına devredilmiş ve kurumsal nitelik kazanan yayım faaliyetleri, birçok Avrupa ülkesinde kamu kurumları bünyesinde benzer hizmetlerin sunmaya başlaması beraberinde yaygınlaşmıştır (Gülkök, 2015). Gelişmekte olan ülkelerde gerek artan mali açıklardan gerekse kamu programlarının yetersiz yönetiminden dolayı tarımsal yayımın etkili olarak çalışmadığı, Dünya Bankası ve FAO gibi organizasyonların tarımsal yayımı geliştirmek için çeşitli ülkelerle ortak projeler hazırlamakta ve uygulamakta olduğu, ancak bu projelerin de pek başarılı olmadığı ifade edilmektedir. Bu projelerle öne sürülen modeller gerek politik gerekse teknik yönden aksaklıklar çıkartmakta ve tartışmalara neden olmaktadır. Bu tartışmalar, mevcut yayım sisteminin yeniden düzenlenmesini veya alternatif olarak bazı özel sektör kuruluşları tarafından sunulan tarımsal yayım faaliyetlerinin arttırılmasını gündeme getirmektedir (Budak, 1996). Dünya genelinde yayım faaliyetleri genellikle Tarım Bakanlıkları olmak üzere, farklı yasal statüdeki değişik kurumlar tarafından yürütülmekte ve ayrıca üniversiteler ve devlete bağlı olmayan kuruluşlar da (NGO) yayım da rol almaktadırlar (Özçatalbaş ve ark., 2010a; Özçatalbaş ve ark., 2010b; Şimşek & Armağan, 2020). 1980’lerde kamu yayımı dünya genelinde bütçe baskısının etkisi ile bir dönüm noktasına gelmiştir ve özel sektördeki yayım çalışmalarındaki gelişmelerin de değişimi hızlandırdığı belirtilmektedir (Kızılaslan & Erdemir, 2013).

Türkiye gibi bazı ülkelerde ise ulusal düzeydeki yayım faaliyetlerinde devletin etkinliği ön plana çıkmaktadır. Ancak ülkelerin sosyo-kültürel yapıları ve gelişmişlik düzeylerindeki değişimlere bağlı olarak yayım sistemlerinde de zamanla değişimler olmaktadır (Özçatalbaş ve ark., 2010b). Türkiye’de tarımsal eğitim 1848 yılında başlamıştır (Özçatalbaş, 2011; Özçatalbaş ve ark., 2011), ancak tarımsal araştırma ve yayım konusundaki temel gelişmeler 1930’lu yıllardan itibaren olmuştur (Özçatalbaş, 2011). Türkiye’de tarımsal yayım ve danışmanlık çalışmalarının, 1838 yılında bazı Avrupa ülkeleri ile olan ticari anlaşmalar sonucunda başladığı ve 1943 yılında, o zamanki adıyla Ziraat Vekâleti bünyesinde kurulan Tarımsal Yayım ve Tarımsal Sulama Genel Müdürlüğü tarafından çiftçilere ücretsiz olarak sunulmaya başlanmıştır (İmamoğlu, 2017). Türkiye’de eğitim ve yayım hizmetleri öncelikle Tarım ve

Orman Bakanlığı'nın sorumluluğundadır (Özçatalbaş, 2011). Günümüze kadar geçen süreçte özellikle 1970'lerin sonlarında, kamu yayımında önemli sorunlar ortaya çıkmış ve bunlar kamu yayımının etkinliğini düşürmüştür (Özçatalbaş ve ark., 2010b). Kamu yayımında ortaya çıkan olumsuzlukları gidermek adına 1984, 2004 ve 2006 yıllarında yapılan müdahale ve düzenlemelerle kamu yayımı yanında özel yayımın geliştirilmesine yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Türkiye'de 2006 yılında yayınlanan "Tarımsal Yayım Ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik" kapsamında tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin yürütülmesi ile ilgili olarak kamu yayım hizmetleri ve sivil toplum örgütleri, ziraat odaları, tarımsal danışmanlık şirketleri, serbest tarım danışmanlarınca yerine getirilmesine olanak tanınmıştır (Şimşek & Armağan, 2020). Bu yönetmelikle ilk defa "Yayımcı/Danışman" meslekleri ve yayım/danışmanlık hizmetleri" yasal olarak tanımlanmıştır (Cengiz, 2018). Türkiye'de tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin etkinliği, tarımsal üretimin geliştirilmesine katkısı, çiftçilerin bu hizmetlerden memnuniyetlerine dair farklı illeri kapsayan çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Büyükbay & Kızılaslan, 2008; Derman, 2010; Kızılaslan & Çakmak, 2012; Kayabaş, 2016; İmamoğlu, 2017; Cengiz, 2018; Şimşek, 2019). Bu çalışmada, Amasya ilindeki çiftçilerin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinde yararlanma ve memnuniyet düzeylerinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, çiftçilerin tarımsal üretim süreçlerinde karşılaştıkları sorunlar, bu sorunların çözümünde başvurdukları ve yararlandıkları bilgi kaynakları araştırılmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışmanın ana materyalini Amasya il ve ilçelerinde tarımsal faaliyette bulunan çiftçilerden anket yolu ile elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Amasya ili ve ilçelerinde tarımsal faaliyette bulunan Çiftçi Kayıt Sistemi'nde (ÇKS) kayıtlı 20 852 çiftçi bulunmaktadır (Amasya il Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020). Bu çiftçilerin ilçelere dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir.

Bu çalışmanın örnek büyüklüğü Basit Tesadüfi Örneklem yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu yöntem göre formül şu şekildedir (Yamane, 2001);

$$n = \frac{N \times (zs)^2}{Nd^2 + (zs)^2}$$

Formülde;

N: Evren büyüklüğü

n: Örnek büyüklüğü

s: Örnek standart sapması

d: Duyarlılık

z: Güvenilirlik katsayısı

Bu formüle göre örnek büyüklüğü %95 güven düzeyinde (z=1.96), ±5 duyarlılık ve pilot örnekten hesaplanan s= 51.14 ile 394.28 olarak belirlenmiştir. Çiftçilerle yapılan görüşmelerden elde edilen 395 anket değerlendirmeye alınmıştır. Amasya ilindeki çiftçilerin ilçelere Dağılımı ve ilçelerde gerçekleştirilen anket sayıları Çizelge 1'de verilmektedir. Örnek büyüklüğü ilçelere oransal olarak dağıtılmıştır.

Çizelge 1. Amasya il ve ilçelerinde ÇKS'ye kayıtlı çiftçi sayıları ve anket yapılan çiftçi sayılarının dağılımı

Table 1. The number of farmers registered in the Farmers Registration System and the distribution of the surveyed farmers in districts of Amasya province

İlçeler	ÇKS Kayıtlı Çiftçiler	Yapılan Anket Sayısı
Merkez	5759	109
Suluova	2259	43
Hamamözü	607	11
Taşova	4223	80
Merzifon	3856	73
Gümüşhacıköy	2245	43
Göynücek	1903	36
Toplam	20.852	395

Paket programlar yardımıyla analiz edilen veriler frekans dağılımları, ortalamalar şeklinde verilmiştir. Ayrıca değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde Ki-kare bağımsızlık testinden yararlanılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Amasya il ve ilçelerinde ankete katılan çiftçilerin demografik özellikleri Çizelge 2'de verilmiştir. Çiftçilerin %10.6'sı kadın, %89.4 ü erkektir. Araştırmaya katılan çiftçilerde eğitim düzeyi açısından % 46.6 ile ilkökul mezunları en yüksek payı almaktadır. Çiftçilerin % 1.5'i okuryazar değilken, %1.8'inin ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Amasya il ve ilçelerinde araştırmaya katılan çiftçilerin ortalama yaşı 50.28'dir. Araştırma sonuçları Amasya'da genç çiftçi nüfusun az, orta yaş grubunun yoğunlukta olduğu görülmektedir. Aile birey sayısı ortalamasının 4.33 olması Amasya'da çiftçilik ile uğraşan ailelerin genellikle çekirdek ailelerden oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Çizelge 2. Araştırmaya katılan çiftçilerin demografik özellikleri

Table 2. Demographic characteristics of farmers participating in the study

	Özellikler	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	42	10.6
	Erkek	353	89.4
Yaş	18-25	1	0.3
	26-35	26	6.6
	36-45	97	24.6
	46-55	142	35.8
	56-65	105	26.6
	65 ve üzeri	24	6.1
Eğitim Düzeyi	İlkokul	184	46.6
	Ortaokul	142	35.9
	Lise	56	14.2
	Üniversite	7	1.8
	Okuryazar değil	6	1.5
Medeni Durumu	Evli	389	98.5
	Bekar	6	1.5
Ailedeki Birey sayısı	1-3	105	26.6
	4-6	263	66.5
	7-9	25	6.3
	10+	2	0.6

Araştırmaya katılan çiftçilerin tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri yıllık gelirlerin 3000 TL ve üzerinde olduğu belirlenmiştir. Tarımsal faaliyetlerden 3000 TL'den az gelire sahip olanlar küçük arazilere sahip çiftçilerdir. Araştırmaya katılan çiftçilerin tamamı küçük de olsa tarım dışı faaliyetlerden de gelir elde etmektedir.

Amasya'daki çiftçilerin %83.8'i hem bitkisel hem de hayvansal üretimi birlikte yapmaktadır. Sadece bitkisel üretim yapan çiftçiler %7.1 iken, sadece hayvansal üretim yapan çiftçiler %9.1 oranındadır. Çiftçilerin çoğu arazilerinde bitkisel üretim yaparken, aynı zamanda ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak ve geçimine katkı sağlamak amacıyla hayvansal üretim de yapmaktadır. İmamoğlu (2017) Balıkesir ilinde yaptığı çalışmada, çiftçilerin %55.9 bitkisel üretim, %28.7 hayvansal üretim, %15.4 ise karma (her ikisi) üretim yaptıklarını belirtmiştir. Kayabaş (2016) İstanbul ili Silivri ilçesinde çiftçilerin %70'i bitkisel, %30'unun ise her ikisini birlikte yaptıklarını ifade etmiştir. Balıkesir ve İstanbul'a göre Amasya'daki çiftçilerin büyük oranda bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yürüttükleri görülmektedir. Amasya'da ortalama çiftçilik yapma süresi 25 yıl olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çiftçilerin uzun yıllardır tarımsal faaliyetle uğraştıkları görülmektedir.

Amasya'da araştırmaya katılan çiftçilerin yalnızca %7.6'sı herhangi bir sosyal güvenceye sahip değildir. Kaya & Bay (2020); Kaya & Bostan Budak (2022); Acıbuca ve ark. (2022) çiftçilerin büyük çoğunluğu sosyal güvencesinin bulunduğunu belirtmiştir. Çiftçilerin %75.1'i BAĞ-KUR'a kayıtlı iken, %17'si SGK, %0.3'ü Emekli Sandığı kapsamında sosyal güvenceye sahiptir. Ayrıca çiftçilerle yüz yüze yapılan görüşmelerde çiftçilerin sosyal güvence bedellerinin yüksek olmasından dolayı yatırmakta güçlük çektiği ve bazı sorunlarla karşılaştıkları belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan çiftçilerin %75.4'ünün kooperatif veya birliklere üyeliği bulunmaktadır. En fazla üye olunan birlik %34.98 ile süt birliğidir. Bunu sırasıyla tarım kredi kooperatifi (%27.72), sulama birliği (%20.13), damızlık koyun keçi yetiştiriciliği birliği (%11.55), arıcılar birliği (%1.98) ve diğer (%3.63) izlemektedir. Kooperatif ve birliklerin çiftçilere ürünlerin pazarlanması konusunda destek veriyor olmasının üye olma konusunda önemli bir etken olduğu belirlenmiştir. Süt birliği tarafından elde edilen hayvansal ürünlerin günlük olarak düzenli bir şekilde evlerinden alınıyor olması süt birliğine üyeliğin yüksek olmasındaki en önemli etkidir.

Araştırmaya katılan çiftçilerin %59.7'si tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için kredi kullanırken, %40.3'ü kredi kullanmamaktadır. Kredi kullanan çiftçilerin en fazla yem kredisi (%52.72) kullandıkları belirlenmiştir. Bunu sırasıyla hayvan alım kredisi (%24.69), gübre ve tohum kredisi (%12.13) ve makine alım vb. (%10.46) için kullanılan krediler izlemektedir. Çiftçilerin %94.7'si tarım sigortasından yararlanmamaktadır. Çiftçilerin tarım sigortası yaptıramamasının nedeni sigorta bedellerinin çok yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Çiftçiler sigorta bedellerinin daha düşük olması durumunda yaptırabileceklerini ifade etmektedir.

Çiftçilerin işlediği arazilerin ağırlıklı olarak 1-60 da aralığında olduğu belirlenmiştir. Çiftçilerin %42.5'i 31-60 da araziye sahip iken, %27.8'i 1-30 da, %13.2'si 61-90 da ve %8.4'ü 90 da üzeri araziye sahiptir. Çiftçilerin %8.1'inin ise arazisi bulunmamaktadır. Arazisi bulunmayan çiftçiler kiracılık ve ortakçılık yaparak tarımsal faaliyetlerini yürütmektedir. Amasya'daki çiftçilerin çoğunluğu kendi mülk arazisinde üretim yapmaktadır. Kiracılık ve ortakçılık çok yaygın değildir.

Amasya'da hayvancılık yapan çiftçilerin %76'sı büyükbaş, %13.4'ü küçükbaş hayvancılık yapmakta iken, %57.8'i tavuk beslemekte ve %9.5'i arıcılık yapmaktadır. Hayvancılık yapan çiftçilerin ortalama inek varlığı 6, ortalama boğa varlığı 4 ve ortalama dana varlığı ise 3'dür. 1-10 arası hayvan varlığı bulunan çiftçiler arasında ineğe sahip olan %73, boğaya sahip olanların oranı %65.1, danaya sahip olanların oranı %64.9'dur. Sadece 3 çiftçinin 20'den fazla ineği bulunmaktadır. Çiftçilerin %7.9'u ise 11-20 arası ineğe sahiptir. Yem fiyatlarının yüksek olması hayvan varlığının düşük olmasındaki en önemli etken olarak belirtilmiştir. Çiftçilerin ortalama koyun varlığı 17, ortalama keçi varlığı ise 3'tür. Ortalama tavuk varlığı 11 iken, ortalama arı kovani varlığı 3'tür.

İşletmelerin %51.4'ünde yabancı işgücü kullanılırken, geriye kalan işletmeler tarımsal faaliyetleri tamamen aile işgücü kullanarak yapmaktadır. Amasya'da tarımsal faaliyetlerin çok büyük çaplı olmaması ve çoğunlukla küçük aile işletmeleri olması nedeniyle çocuklar ve yaşlılar dışındaki bütün aile bireyleri tarımsal faaliyetlerde çalışmaktadır.

Yabancı iş gücü genellikle tarımsal alet ekipmanı az olan veya olmayan çiftçiler tarafından, çapalama, seyreltme ve hasat gibi işlemlerde kullanılmaktadır.

Çiftçilerin %91.9'u tarımsal desteklerden yararlanmakta, %8.1 ise desteklerden yararlanmamaktadır. Tarımsal desteklerden yararlanmayan çiftçilerin işlemiş oldukları arazinin kendi arazileri olmaması nedeniyle desteklerden yararlanmadıkları belirlenmiştir. Bitkisel üretimde en fazla yararlanan destek mazot ve gübre desteği olurken, hayvancılıkta küpe desteklemesidir.

Amasya ilinde yaygın bir şekilde üretimi yapılan ürünler buğday, arpa, mısır, haşhaş, şeker pancarı, meyve ve sebzeler, yem bitkileri şeklinde sıralanmaktadır. Hayvancılık faaliyetlerinin de yaygın olması yem bitkileri yetiştiriciliğinde önemli bir etken olurken, yetiştirme koşullarının uygun olmasından dolayı Amasya iline özel meyve çeşitleri de yetiştirilmektedir.

Araştırmaya katılan çiftçilerin %89.1'i hiç gazete okumamaktadır. Bunu sebebi ise gazetelerde tarımsal konulardaki yazıların az olmasından kaynaklanmaktadır. Çiftçilerin kitle iletişim araçları kullanım sıklığı Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. Çiftçilerin kitle iletişim araçları kullanım sıklıkları

Table 3. Frequencies of use of mass media by farmers

Kitle İletişim Araçları Kullanım Sıklığı	Radyo		Televizyon		İnternet	
	f	%	f	%	f	%
Günde birkaç saat	2	0.5	350	88.6	176	44.6
Günde yaklaşık bir saat	0	0	40	10.1	123	31.1
Haftada birkaç saat	6	1.5	4	1.0	18	4.6
Haftada yaklaşık bir saat	15	3.8	1	0.3	8	2.0
Ayda birkaç saat	30	7.6	0	0	4	1.0
Ayda yaklaşık bir saat	11	2.8	0	0	3	0.8
Hiç	331	83.8	0	0	63	15.9
Toplam	395	100.0	395	100.0	395	100.0

Çiftçilerin %83.8'i hiç radyo dinlemezken, %88.6'sı günde birkaç saat televizyon izlemektedir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte internet kullanımının da yaygınlaştığı görülmektedir. Çiftçilerin %44.6'sı günde birkaç saat internet kullanırken, sadece %15.9'u hiç internet kullanmamaktadır. Televizyon ve radyodan tarımsal programları her zaman takip eden çiftçilerin oranı %22 iken, ara sıra takip edenler %51.6, hiç takip etmeyenler ise %26.4'tür. Çiftçilerin %82'si tarım ile ilgili gazete, dergi, broşür vb. araçları hiç okumadığını ifade ederken, %16.5'i ara sıra, %1.5'i ise her zaman okuduğunu belirtmektedir.

Çiftçilerin %71.4'ü tarımsal konularda yaşanan gelişmeleri takip ettiğini, %28.6'sı ise takip etmediğini belirtmektedir. Takip edilen tarımsal konular ise makineler (%40), hayvancılık konuları (%30.9), tohum-fide-fidan (%16.3) ve ilaçlar (%12.8) şeklinde sıralanmaktadır. Arazinin küçük olması (%84.96), maddi durum yetersizliği (%8.85), aile bireylerinin ilgileniyor olması (%4.42) ve yaşın ilerlemiş olması (%1.77) tarımsal konularda yaşanan gelişmeleri takip etmeme nedenleri olarak sıralanmaktadır. Tarımsal konulardaki gelişmeler büyük oranda televizyon (%86.88) ve internetten (%12.41) takip edilmektedir. Bununla birlikte bu bilgileri radyodan takip eden ve aile bireylerinden öğrenen çiftçiler de bulunmaktadır.

Araştırmaya katılan çiftçilerin %82.5'i tarımsal konularda sempozyum, toplantı, konferans vb. etkinliklere hiç katılmamıştır. Bu etkinliklere sadece birkaç kez katılanların oranı %16.2 iken, birçok kez katılan çiftçilerin oranı ise %1.3'tür. Bu etkinliklerin çoğu zaman hasat veya üretim sezonuna denk gelmesi nedeniyle çiftçiler iş yoğunluğundan katılamadıklarını belirtmektedir. Çiftçiler, Tarım il müdürlüğünün böyle etkinlikleri biraz daha artırması ve daha sık yapması gerektiğini belirtmektedir. Çiftçilerin katıldıkları etkinlik türü Çizelge 4'te verilmektedir. Bu etkinliklerin ise sırasıyla çobanlık kursu, çiftçi toplantısı, sulama ve manda ıslah projesi olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 4. Araştırmaya katılan çiftçilerin katılmış oldukları etkinlik türü

Table 4. Type of activities attended by the farmers participating in the research

Çiftçilerin katıldığı etkinlik türü	f	%
Çobanlık kursu	38	55.07
Çiftçi toplantıları	28	40.58
Sulama	2	2.90
Manda ıslah projesi	1	1.45
Toplam	69	100.00

Bu etkinlikleri en fazla düzenleyen il-ilçe tarım müdürlükleri (%85.51) olurken, bunları halk eğitim (%7.25), tarım danışmanları (%5.80) ve manda birliği (%1.45) takip etmektedir. Çiftçilerin %66.67'si katıldıkları etkinliklerin beklentilerini karşıladığını ifade ederken, %26.09'u kısmen karşıladığını, %7.25'i ise hiç karşılamadığını belirtmektedir.

Son 5 yıl içerisinde köyde tarımsal konularda düzenlenen kurs konusundaki haberdarlık durumları değerlendirildiğinde; %3 evet cevabını verirken, %47.6'sı ise hayır cevabını vermiştir. Çiftçilerin %49.4'ü ise bu konuda haberinin olmadığını ifade etmektedir. Son 5 yıllık dönem içerisinde tarım danışmanları ve tarım il müdürlükleri tarafından kurslar düzenlenmiştir. Bu kursların kimler tarafından düzenlendiğini sadece bu kursların düzenlendiğinden haberdar olan kişiler bilmektedir. Düzenlenen bu kurslara, kurslardan haberdar olan 12 kişiden 11'i (%2.7) katılmışken, 1 çiftçi bu kurslara katılmamıştır.

Araştırmaya katılan çiftçiler tarafından kurs düzenlenmesi ve bilgilendirme yapılması istenen konular Çizelge 5'de verilmiştir. Amasya ilindeki çiftçiler hayvancılığın yaygın olması nedeniyle hayvancılık (%24.6) ile ilgili kurslar düzenlenmesini istemektedir. Ayrıca; çiftçiler %12.7 ile teşvik-hibe konularının kendilerine detaylı şekilde anlatılmasını istemektedir. Çiftçiler hangi teşvik ve hibelerden yararlanabilecekleri konusunda bilgiye ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir.

Çiftçilerin tarımla ilgili konularda ihtiyaç duydukları bilgiyi sağlamak için başvurdukları kişi/kurum ve kuruluşlar ilaç bayi mühendisleri (%28.1), komşu-akraba (%24), tarım il/ilçe müdürlüğü (%23.5), veteriner (%11.1), danışmanlık şirketleri (%5.6), kooperatif (%5.1), üretici birlikleri (1.8), gazete-radyo-dergi (%0.5), kimseye danışmam (%0.3) şeklinde sıralanmaktadır. Şimşek (2019) üreticilik ile ilgili teknik bilgi ihtiyacında başvurulan kaynakları %32.55 ile kooperatif, %5.88 ile üretici birlikleri, %44.11 ile zirai bayiler, %2.94 ile tarım il-ilçe müdürlükleri, %2.94 ile komşu-akraba ve %11.46 gazete-tv-radyo şeklinde sıralamıştır. Bu iki çalışmada çiftçilerin bilgi kaynaklarının illere göre farklılaştığı görülmektedir. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinden faydalanan çiftçilerin %64'ü yayım elemanları ile arazide görüşme sağlarken, %12'si tarım il/ilçe müdürlüklerinde, %24'ü köy odasında vb. yerlerde görüşme sağlamaktadır.

Çizelge 5. Araştırmaya katılan çiftçilerin kurs düzenlenmesini istedikleri konular

Table 5. Course topics that the farmers participating in the research wanted to be organized

Kurs düzenlenmesi istenen konular	f	%
Teşvik-hibe	50	12.7
Hayvancılık	97	24.6
Tarımsal ve hayvansal üretim konuları	24	6.1
Fikrim yok	3	0.8
Verim artırmak için bilgi	19	4.8
Hastalık ve zararlılar	15	3.8
Tarımsal konularda bilinçlendirme	37	9.4

Çizelge 5 (devamı). Araştırmaya katılan çiftçilerin kurs düzenlenmesini istedikleri konular

Table 5 (continued). Course topics that the farmers participating in the research wanted to be organized

Pazarlama	9	2.3
Seracılık	10	2.5
Meyvecilik	15	3.8
Cevap vermeyen	116	29.2
Toplam	395	100.0

Araştırmanın yapıldığı döneme kadar çiftçilerin %6.3'ü danışmanlık hizmetlerinden yararlanırken, %93.7 si ise yararlanmadığını belirtmektedir. Hem bitkisel hem de hayvansal üretim yapanlar (%96) tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinden ağırlıklı olarak yararlanırken, sadece bitkisel üretim yapanların yararlanmadıkları belirlenmiştir. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanmama nedenleri arazinin küçük olması/gerek olmaması, geleneksel üretimin yapılması, tanıdık ziraat mühendislerinin var oluşu, danışmanların bilgilerinin yetersiz olması şeklinde sıralanmaktadır. Artık (2012) Adana ilinde serbest tarım danışmanlığı sisteminin değerlendirilmesini amaçlayan çalışmasında danışmanlık almama nedenlerini, danışmanlık hizmeti almaya gerek kalmayacak kadar yeterli bilgiye sahip olduklarını düşünmeleri; danışmanlık hizmeti almak için yasaların gerektirdiği şekilde yeterli araziye sahip olmadıkları; ortaklık yoluyla üretim yapan üreticilerin ortaklarının tarım danışmanına ihtiyaç duymaması; danışmanlık sistemini gerekli görmemeleri; danışmanlık hizmetlerinin yararlı olacağını düşünmemeleri; danışmanlık sistemi hakkında bilgileri olmadıkları; çiftçi kayıt sistemine kayıtlı olmadıkları ve daha önce tarım danışmanı ile sorun yaşamaları şeklinde sıralamıştır. Amasya ilinde yapılan bu çalışma ile Adana ilindeki çalışmada danışman bilgilerinin yetersiz olduğu, arazinin küçük olduğu gibi konular açısından benzerlikler bulunmaktadır.

Çiftçilerin %9.9'u tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerini yeterli bulurken, %42.3'ü kısmen yeterli bulmakta, %47.8'i ise hiç yeterli bulmamaktadır. Çiftçilerin %13.2 si tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti için verilen desteklemeleri yeterli bulurken, %35.4'ü ise bu konudaki desteklemelerin kısmen yeterli olduğunu, %51.4'ü ise yetersiz olduğunu düşünmektedir.

Tarımsal faaliyetleri gerçekleştirirken karşılaşılan sorunlar pazarlama sorunu (% 43.4), tarımsal alet yetersizliği (%18.5), işgücü yetersizliği (%7.8), su yetersizliği (%6.8), bilgi yetersizliği (%6.1), ilaç temini (%5.6), diğer (%11.8 – tohum temini, para yetersizliği, gübre temini, depolama, toprak yetersizliği) şeklinde sıralanmaktadır. Çiftçilerin tarımsal faaliyetleri sırasında karşılaştıkları sorunlar konusunda başvurdukları kişi/kurum ve kuruluşlar komşu-akraba (%26.8), kendim çözerim (%27.1), tarım il/ilçe müdürlüğü (%18), ilaç bayi mühendisleri (%11.9), diğer (%19.8 (üretici birlikleri (%6.8), kooperatif (%6.6), danışmanlık şirketleri (%5.1), veteriner(%1.3) şeklinde sıralanmaktadır. Çiftçilerin en önemli sorun olarak ifade ettikleri pazarlama sorunu konusunda başvurdukları kişi olarak komşu, akraba ve çiftçilerin kendileri bu sorunları çözmektedir.

Araştırmaya katılan çiftçilerin danışmanlık hizmetine ihtiyaç duydukları konular Çizelge 6'da verilmiştir. Çiftçilerin en sık danışmanlık hizmetine başvurdukları konu en fazla sorun yaşadıkları pazarlama ve satış konusudur. Bunu sırasıyla toprak hazırlığı, sürü bakımı, besleme ve rasyon gibi konular izlemektedir.

Çizelge 6. Çiftçilerin danışmanlık hizmetine ihtiyaç duydukları konular ve ihtiyaç duyma sıklıkları

Table 6. Subjects and frequencies of counseling services needed by farmers

Danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duyulan konular	İhtiyaç duyulma sıklığı				Toplam %	Ort.
	Her zaman %	Ara sıra %	Nadiren %	Hiç %		
Toprak hazırlık aşaması	58.5	35.9	5.1	0.5	100.0	1.48
Gübreleme teknikleri ve zamanı	42.3	50.6	6.8	0.3	100.0	1.65
Ekim dikim zamanı	44.1	44.6	10.5	0.8	100.0	1.68
Bitki koruma. pestisit kontrol	43.0	46.4	10.1	0.5	100.0	1.68
Alet makine yenilenme ve bakım	32.7	39.0	27.8	0.5	100.0	1.96
Sulama	36.4	37.7	24.6	1.3	100.0	1.91
Sürü yönetiminde yeni bilgiler	46.6	46.3	7.1	0	100.0	1.61
Besleme ve rasyon için yeni bilgiler	51.6	42.0	6.1	0.3	100.0	1.55
Sürü bakımı için yeni bilgiler	55.9	38.2	5.6	0.3	100.0	1.50
Pazarlama ve satış	71.4	25.0	3.3	0.3	100.0	1.32
İyi tarım uygulamaları	32.4	40.7	26.1	0.8	100.0	1.95
Organik Tarım uygulamaları	25.6	50.9	23.0	0.5	100.0	1.98
Proje danışmanlığı	48.4	36.2	14.6	0.8	100.0	1.68

Çiftçilerin çoğunluğu pek çok konuda her zaman danışmanlığa ihtiyaçları olduğunu ifade etmelerine rağmen, sadece %11.1'i özel bir tarım danışmanı ile çalıştıklarını, % 88.9'u ise özel bir tarım danışmanı ile çalışmadıklarını belirtmektedir. Çiftçilerin özel bir danışmandan yararlanma durumlarının eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak amacıyla Ki-Kare bağımsızlık testi uygulanmıştır. Çiftçilerin özel tarım danışmanından yararlanma durumları eğitim düzeylerine göre 0.01 anlamlılık düzeyinde önemli bir farklılık göstermektedir ($X^2= 16.684$; $p<0.01$). Özel danışmanlık alanların %50'si ilkokul, %29.5'i ortaokul mezunu çiftçilerdir. Bu bulgu tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde eğitim düzeyi düşük olanların danışmanlık ihtiyacının daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Çiftçilerin özel tarım danışmanından yararlanma durumları yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak amacıyla yapılan Ki-Kare bağımsızlık testinde verilerin %25'den daha fazlası 5'den küçük değer aldığından analiz sonucu değerlendirmeye alınmamıştır.

Çiftçilerin % 9.6'sı köyde sürekli olarak ikamet eden bir tarım danışmanına ihtiyaç olduğunu düşünürken, %90.4 ise köyde sürekli ikamet eden bir danışmana ihtiyaçları olmadığını ifade etmektedir. Köyde sürekli ikamet eden tarım danışmanına ihtiyaç olmama nedenleri köyün küçük olması (%15.9), iletişime geçildiğinde gelmesi (%10.9) şeklinde sıralanmaktadır. Çiftçilerin %59.2'si bu soruyu cevaplamazken %40.8'i cevaplamıştır. Köylerinde sürekli ikamet eden tarım danışmanı olması gerektiğini düşünen çiftçiler ise ürünlerin pazarlanması konusunda bu danışmanların kendilerine yardımda bulunabileceklerini ifade etmektedir.

Amasya'da araştırmaya katılan çiftçilerin %60.7'si yayım çalışmalarının tarım bakanlığı ziraat mühendisleri tarafından yürütülmesi gerektiğini düşünmektedir. Geriye kalan çiftçilerin %24.6'sı yayım çalışmalarının özel danışmanlık şirketleri ve %14.7'si ise çiftçi örgütleri tarafından yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Tarımsal bilgi ve becerilerin artırılmasında en uygun yöntem konusundaki düşünceler ise Radyo ve TV (%30.9), bireysel eğitim (%27.3), uygulamalı eğitim (%26.4), seminer-konferans (%15.4) şeklinde sıralanmaktadır.

Çiftçilerin özel tarım danışmanı ile çalışma durumlarına göre yayım çalışmalarını yürütmesi gereken birim ve tarımsal bilgi ve becerilerin artırılmasında en uygun yöntem tercihi arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Ki-kare bağımsızlık testi ile analiz edilmiştir. Çiftçilerin özel tarım danışmanı ile çalışma durumlarına göre yayım çalışmalarını yürütmesi gereken birim ($X^2= 62.04$; $p<0.01$) ve tarımsal bilgi ve becerilerin artırılmasında en uygun yöntem tercihi ($X^2= 23.239$; $p<0.01$) arasında 0.01 anlamlılık düzeyinde önemli bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Özel tarım

danışmanı ile çalışan çiftçiler yayım hizmetlerinin özel danışmanlık şirketleri (%72.7) tarafından yürütülmesi gerektiğini ifade ederken, özel danışmanla çalışmayan çiftçiler Tarım ve Orman Bakanlığı ziraat mühendisleri (%65.5) tarafından yürütülmesi gerektiğini belirtmektedir. Özel tarım danışmanı ile çalışan çiftçiler tarımsal bilgi ve becerilerin artırılmasında en uygun yöntemin bireysel eğitim (%54.5) olduğunu, özel tarım danışmanı ile çalışmayan çiftçiler ise radyo-TV (%33.9) olduğunu düşünmektedir. Demirtaş ve Kaya (2018) etkin yayım hizmetine yönelik, üniversite ile işbirliği ve bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımının artırılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, tarım sektöründe gelişme sağlanabilmesi ve çiftçilerin becerilerini geliştirebilmesi için gerekli olan bilgi, tarımsal yayım ve danışmanlık eğitimleri ile kamu kurumları ya da özel sektör tarafından sağlanabilmektedir. Amasya ilindeki çiftçilerin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanma ve memnuniyet düzeylerini araştırmak amacıyla yürütülen bu çalışmada, çiftçilerin tarımsal üretim süreçlerinde karşılaştıkları sorunlar, bu sorunların çözümünde başvurdukları ve yararlandıkları bilgi kaynakları ile tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri araştırılmıştır.

Amasya ilindeki çiftçilerin tarımsal faaliyetleri gerçekleştirirken karşılaştıkları en önemli sorun ürünlerin pazarlanması konusudur. Pazarlama sorunu konusunda komşu, akrabadan destek almakta veya çiftçilerin kendileri bu sorunları çözmektedir. Çiftçiler pazarlama sorunu konusunda Tarım ve Orman Bakanlığı'nın çiftçilere destek olması gerektiğini belirtmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın özellikle pazarlama kooperatiflerinin kuruluşunu teşvik etmesi ve sözleşmeli üretim konusunda çiftçileri yönlendirmesi pazarlama sorununun çözümünde önemli bir rol oynayacaktır.

Çiftçilerin özel danışmanlık hizmetlerinden yararlanma oranları oldukça düşüktür. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanmama nedenleri arazinin küçük olması/gerek olmaması, geleneksel üretimin yapılması, tanıdık ziraat mühendislerinin var oluşu, danışmanların bilgilerinin yetersiz olması şeklinde sıralanmaktadır. Çiftçiler ağırlıklı olarak yayım çalışmalarının Tarım ve Orman Bakanlığı ziraat mühendisleri tarafından yürütülmesi gerektiğini düşünmektedir. Çiftçilerin yaklaşık yarısı verilen tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerini yetersiz bulurken, yaklaşık yarısı tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri için verilen desteklemeleri de yetersiz bulmaktadır. Tarımsal bilgi ve becerilerin artırılmasında en uygun olduğu düşünülen yöntemler ise Radyo ve TV, bireysel eğitim, uygulamalı eğitim, seminer-konferans şeklinde sıralanmaktadır.

Çiftçilerin çoğunluğu pek çok konuda her zaman danışmanlığa ihtiyaçları olduğunu ifade etmelerine rağmen, özel bir tarım danışmanı ile çalışma oranı oldukça düşüktür. Yapılan Ki-Kare bağımsızlık testinde eğitim düzeylerine göre danışmanlığa ihtiyaç duyma arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve eğitim düzeyi düşük olanların danışmanlık ihtiyacının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, özel tarım danışmanı ile çalışan çiftçiler yayım hizmetlerinin özel danışmanlık şirketleri tarafından yürütülmesi gerektiğini ifade ederken, özel danışmanla çalışmayan çiftçiler tarım bakanlığı ziraat mühendisleri tarafından yürütülmesi gerektiğini belirtmektedir. Özel tarım danışmanı ile çalışan çiftçiler tarımsal bilgi ve becerilerin artırılmasında en uygun yöntemin bireysel eğitim olduğunu, özel tarım danışmanı ile çalışmayan çiftçiler ise radyo-TV olduğunu düşünmektedir. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri kapsamındaki faaliyetler planlanırken çiftçilerin buldukları bölge, il/ilçe ve üretim desenleri, ve o bölgedeki çiftçilerin özellikleri dikkate alınarak programlar oluşturulmalıdır. Ayrıca çeşitli etkinlikler planlanırken çiftçilerin uygun oldukları dönemlerin tercih edilmesi ve bütün çiftçilere bu etkinlik programının ulaştırılması gerekmektedir. Bütün ülkeler için stratejik öneme sahip olan tarımsal üretimin sürekliliğinin sağlanması açısından çiftçilerin sorunlarının çözümü ve tarımsal üretimin ve verimliliğin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler konusunda Tarım Bakanlıklarının gerekli önlemleri alması ve uygun politika ve teşvik araçları geliştirmesi gerekmektedir.

ÇIKAR ÇATIŞMA BEYANI

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI BEYANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

ETİK ONAY BEYANI

Bu çalışma için etik onay ve izin Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan alınmıştır. Onay yazısı numarası E-59754796-050.99-23943 ve tarihi 07.07.2021'dir.

KAYNAKLAR

- Acıbuca, V., Kaya, A., & Kaya, T. (2022). Interregional comparative analysis of farmers' perceptions and expectations of climate change. *Italian Journal of Agronomy*, 17, 2121. <https://doi.org/10.4081/ija.2022.2121>
- Akter, S., Erskine, W., Spyckerelle, L., Branco, L.V., & Imron, J. (2020). The impact of women's access to agricultural extension on cropping practices in Timor-Leste. *Food Security*, 12 (2), 449-463. <https://doi.org/10.1007/s12571-020-01007-0>
- Artık, A. (2012). Paydaş görüşlerden hareketle Adana ilinde serbest tarım danışmanlığı sisteminin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 138 s, Adana.
- Baloch, M.A., & Thapa, G.B. (2018). The effect of agricultural extension services: Date farmers' case in Balochistan, Pakistan. *Journal of the Saudi Society of Agricultural sciences*, 17 (3), 282-289. <https://doi.org/10.1016/j.jssas.2016.05.007>
- Budak, D. (1996). Gelişmekte olan ülkelerde tarımsal yayımda kamu ve özel sektör, *Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 426-434.
- Buehren, N., Goldstein, M., Molina, E., & Vaillant, J. (2019). The impact of strengthening agricultural extension services on women farmers: Evidence from Ethiopia. *Agricultural Economics*, 50 (4), 407-419. <https://doi.org/10.1111/agec.12499>
- Büyükbay, E.O., & Kızılaslan, N. (2008). Tarımsal pazarlama yayımının önemi ve Tokat Tarım İl Müdürlüğü'nün konuyla ilgili yayım faaliyetlerinin incelenmesi. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1, 25-30.
- Cengiz, N. (2018). Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin etkinliği üzerine araştırma. Doktora Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 179 s, Antalya.
- Çakır, T., Kızılaslan, N., Hanedar, C., Ünal, T., & Kızılaslan, H. (2016). GOÜ Ziraat Fakültesi öğrencilerinin tarımsal yayım ve danışmanlık sistemi hakkındaki bilgi durumu ve düşüncelerinin araştırılması. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 33 (2), 103-114. <https://doi.org/10.13002/jafag957>
- Demirbük, M., & Kızılaslan, N. (2017). Tarımsal yayımı geliştirme projesinin değerlendirilmesi: Sivas örneği. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 6 (1), 72-82.
- Demirtaş, B., & Kaya, A. (2018). Evaluation of public agricultural extension programs: the case of Hatay province (Turkey). *Turkish Journal of Agricultural and Natural Sciences*, 5 (2), 203-210. <https://doi.org/10.30910/turkjans.421369>
- Derman, A. (2010). Mardin ilinde tarımsal yayımı geliştirme projesi kapsamında görev yapan elemanların tarımsal yayım ve danışmanlık sistemine bakışları. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 65 s, Adana.
- Gülek, I. (2015). Avrupa birliğinde danışmanlık hizmetleri ve Türkiye'de uygulanabilirliği. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Uzmanlık Tezi, 119 s.
- İmamoğlu, H. (2017). Tarımsal danışmanlık hizmetinin tarımsal üretim üzerine etkilerinin analizi: Balıkesir ili örneği. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 104 s, Aydın.

- Kayabaş, Z. (2016). Tarımsal üretim ve yayım yaklaşımlarının analizi ve üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 64 s, Tekirdağ.
- Kaya, A., & Bay, S. (2020). Organic grape production and producer status in Adıyaman province; example of Besni district. *Turkish journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 8 (9), 1988-1993. <https://doi.org/10.24925/turjaf.v8i9.1988-1993.3600>
- Kaya, A., & Bostan Budak, D. (2022). Hatay ilinde üreticilerin biyoyakıt, tarımsal atık ve çevre hakkındaki düşüncelerinin değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 27 (3), 413-423. <https://doi.org/10.37908/mkutbd.1109445>
- Kızılaslan, H., & Çakmak, E. (2012). Tarımsal yayımı geliştirme projesi kapsamında tarım danışmanlığı sisteminin değerlendirilmesi Tokat ili örneği. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi*, 29 (2), 73-84.
- Kızılaslan, N., & Erdemir, S. (2013). Tarım danışmanlarının tarımsal yayım ve danışmanlık sistemindeki rolleri ve sisteme bakış açıları (Tokat ili merkez ilçe araştırması). *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 6, 67-84.
- Kızılaslan, N., & Ymanoğlu, A. (2010). Kırsal alanda kadınların tarımsal üretime ve aile içi kararlara katılımı: Tokat ili örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (13), 154-166.
- Özçatalbaş, O. (2009). Türkiye ve AB'de tarımsal yayım sistem ve yaklaşımlarına bakış. *AB ve Türkiye Arasındaki Sivil Toplum Diyalogunun Çok Yönlü Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu*, 5-8.
- Özçatalbaş, O. (2011). The agricultural extension in Turkey. *In Innovative Processes in Extension: Problems and Prospects Conference in Kiev*. The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Vol. 13).
- Özçatalbaş, O., Boz, İ., Budak, D.B., Karaturhan, B., & Demiryürek, K. (2010a). Türkiye ve GAP bölgesinde tarım danışmanlığı sisteminin sorunları ve geleceği. *Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi*, Cilt 2, 588-596.
- Özçatalbaş, O., Bostan Budak, D., Boz, İ., & Karaturhan, B. (2010b). Türkiye'de tarım danışmanlığı sisteminin geliştirilmesine yönelik önlemler, *TMMMOB. Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi*, Ankara, Cilt 2, 1197-1208.
- Özçatalbaş, O., Boz, I., Demiryurek, K., Budak, D.B., Karaturhan, B., & Akcaoz, H. (2011). Developing participatory extension applications in Turkey. *African Journal of Agricultural Research*, 6 (2), 407-415.
- Şimşek, B.Y. (2019). Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinde algılanan kalite ve üretici memnuniyeti. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 51 s, Aydın.
- Şimşek, Y.B., & Armağan, G. (2020). Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinde algılanan hizmet kalitesi: Aydın ilinde bir uygulama. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12 (2), 150-169.
- Yamane, T. (2001). *Temel örnekleme yöntemleri*. (Çeviri: Alptekin Esin, M.Akif Bakır, Celal Aydın, Esen Gürbüzsel). Literatür Yayıncılık. ISBN 975-8431- 34-X. İstanbul.